

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАКОНОТВОРЧОСТІ
ТА ПРАВООХОРОННІЙ ПРАКТИЦІ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ**

Сучасний період законотворення та правозастосовчої практики відображає надскладні обставини існування України в умовах ризиків та конфліктів, які пронизують всі сфери суспільного життя. Такі ризики обумовлені як зовнішньою військовою агресією, так і внутрішньою криміногенною ситуацією.

Кримінальне законодавство відіграє свою важливу роль в захисті інтересів людини і суспільства. І законодавчі новації обумовлюються необхідністю вирішення цих завдань засобами кримінально-правового реагування. Останні зміни та доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) підтверджують неослабну увагу до проблеми протидії явищам корупції, визначення ефективних заходів кримінальної відповідальності та покарання. Виконанню поставлених завдань сприятимуть, в тому числі, і положення Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією» від 29.10.2024 р. № 4033-IX [1].

Так, за загальним правилом, штраф як додаткове покарання може бути призначений тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК. Закон № 4033-IX розширює умови застосування штрафу в якості додаткового покарання і констатує, що штраф може бути призначений і у випадках, коли дане покарання не передбачене в санкції статті, за умови затвердження судом угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень або

кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, та узгодження сторонами угоди щодо призначення в якості додаткового покарання штрафу.

З метою посилення заходів кримінальної репресії за вчинення небезпечних корупційних діянь цим же Законом розширено об'єм умов для застосування конфіскації майна. Законодавцем доповнено статтю 77 КК частиною 2, в якій зазначено, що у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням внаслідок засудження на підставі угоди про визнання винуватості за корупційне кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, та за умови узгодження сторонами угоди щодо додаткового покарання, крім передбачених частиною першою даної статті в якості додаткового покарання штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, також може бути призначене додаткове покарання у виді конфіскації майна [1]. Дана законодавча новація є цілком обґрунтованою та доцільною. Покарання у виді конфіскації майна має відчутний каральний елемент.

Корупційні кримінальні правопорушення, як і кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, вчиняються переважною більшістю з них з корисливих мотивів і метою їх є одержання неправомірної вигоди. Цілком логічно, що і кара за вчинення таких правопорушень повинна бути пов'язана з суттєвим обмеженням матеріального благополуччя правопорушників. Одночасно необхідно говорити про розширення підстав та умов застосування покарання у виді конфіскації щодо інших кримінальних правопорушень, які вчиняються з корисливих мотивів. Чинною редакцією статті 56 КК зазначено, що конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК. І таке законодавче обмеження застосуванням покарання у виді конфіскації майна колом лише тяжких та особливо тяжких злочинів не дає можливості достатньо ефективно реалізувати базові положення кримінальної репресії держави.

Усунення даної проблеми можливе через законодавче розширення сфери застосування конфіскації майна щодо всіх

видів злочинів, які мають корисливий мотив та мету незаконного збагачення від їх вчинення.

Законом № 4033-IX також встановлені особливі умови звільнення від відбування покарання у випадку вчинення корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Законодавчою новелою є припис, що звільнення від відбування покарання з випробуванням може бути здійснене у випадку затвердження угоди про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років або іншого більш м'якого покарання. Отже, чинний КК виключив з переліку кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 75 КК, щодо яких звільнення від відбування покарання з випробуванням не застосовується, корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Поєднання суворих заходів кримінальної репресії з розширенням меж підстав та умов звільнення від відбування покарання сприятиме ефективній реалізації політики протидії корупції.

Реагуванням на військову агресію російської федерації заходами кримінальної репресії являють і суттєві зміни та доповнення норм кримінального законодавства, здійснювані з початку повномасштабного вторгнення держави-агресора. На виконання завдань протидії суспільно небезпечним явищам, обумовленим цією агресією, працює і Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 09.10.2024 р. № 4012-IX [2].

Цей законодавчий акт розширює межі кримінальної відповідальності співучасників, якщо такими є військові командири, інші особи, які фактично діють як військові командири (ст. 31-1 КК); доповнює перелік кримінальних правопорушень, у випадку вчинення яких не застосовується давність звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 49 КК) та від відбування покарання (ч. 6 ст. 80 КК).

Не викликає зауваження законодавча новація щодо незастосування давності, поряд з іншими, при вчиненні діяння, передбаченого ст. 442-1 КК. Однак, виникає питання, чому давність щодо звільнення від кримінальної відповідальності не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ

національної безпеки України, і при цьому при звільненні від відбування покарання за вчинення злочинів даної категорії давність являється підставою такого звільнення. Щодо інших протиправних діянь, законодавець дотримується єдності, залишаючи припис, що давність щодо звільнення як від кримінальної відповідальності, так і від відбування покарання не застосовується у разі засудження за катування, передбачене ч. 3 ст. 127 КК, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачені ст. 437-439, 442, 442¹ КК.

Чим обумовлені різні підходи до реалізації інституту давності в нормах чинного кримінального законодавства, чи необхідно усунути таку невідповідність – проблема вимагає самостійного вивчення. На нашу думку, чим менше в чинному законодавстві неточних формулювань, прогалин, тим більш ефективним є процес реалізації кримінально-правових норм. Важливість здійснення таких досліджень пов'язана із значним зростанням кількості вчинених злочинів проти основ національної безпеки, що відбулося з початку відкритої агресії РФ у лютому 2024 р.. Так, у першому півріччі 2024 р. порівняно з I півріччям 2023 р. зросла кількість проваджень щодо злочинів проти національної безпеки, які надійшли до суду. Серед них кількість проваджень щодо перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань збільшилася в 10 разів, щодо диверсії – в 5,4 разів, а щодо державної зради – на 66 %. І хоча за іншими статтями розділу I Особливої частини КК кількість проваджень, які надійшли до суду, в цей період зменшилася, їх рахунок йде на тисячі проваджень. У першому півріччі 2024 р. зареєстровано 3389 злочинів проти основ національної безпеки [3].

Законом № 4012-IX, що прийнятий з метою ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього, крім новацій у нормах Загальної частини КК, внесено досить ґрунтовні доповнення норм Розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Новації торкнулись зміни назв окремих статей даного Розділу: Злочин агресії (ст. 437 КК); Воєнні злочини (ст. 438 КК). І поряд з закріпленням окремих ознак в складах злочинів, передбачених названими статтями, КК доповнено статтею 442-1 «Злочини проти людяності». Склад даного злочину містить розширений перелік ознак, які характеризують способи вчинення злочинного діяння, та

кваліфікований склад злочину. Запроваджені законодавчі положення, в тому числі, здійснена криміналізація злочинів проти людяності базуються на принципах міжнародного права і сприяють впровадженню положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4], Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 р. [5], Міжнародної конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30.11.1973 р. [6].

Аналіз положень, запроваджених Законом № 4012-IX, як і низки інших, дозволяє стверджувати про їх необхідність та доцільність. Кримінально-правова політика України у площині протидії злочинам проти основ національної безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, вчинюваним в умовах тривалої військової агресії РФ, обґрунтовано потребує вироблення ефективних методів кримінально-правового змісту, спрямованих на протидію й запобігання протиправним проявам цього виду.

Підвищення ефективності норм кримінального законодавства здійснюється, в тому числі, шляхом криміналізації суспільно-небезпечних діянь, які становлять небезпеку для української держави з дотриманням вимог міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: Закон України від 29.10.2024 р. № 4033-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#n6>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024 р. № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n6>.

3. Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування у січні-червні 2024 р. URL: <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2024/07/Zahalni-vidomosti-pro-kilkist-zareiestrovanykh-kryminalnykh-pravoporushen-ta-rezultaty-ikh-dosudovoho-rozsliduvannia-u-sichni-chervni-2024-roku.pdf>.

4. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

5. Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633_169633.

6. Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30.11.1973 р.. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/up750285?ed=1975_10_15.

Акімов Михайло Олександрович,
доцент кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 11458 ВІД 02 СЕРПНЯ 2024 РОКУ)

Станом на початок листопаду 2024 року, за даними Офісу Генерального прокурора, зареєстровано 147 065 воєнних злочинів і злочинів агресії, а також 19 706 злочинів проти національної безпеки [1]. Внаслідок бойових дій суттєвих збитків зазнала сфера культури нашої держави – 361 заклад культури різних форм власності знищений повністю, ще 1732 зазнали ушкоджень різного ступеня [2]. Особливо трагічною є втрата (через руйнування, пошкодження чи розкрадання) об'єктів (пам'яток) культурної спадщини, що фактично означає втрату історії та самобутності народів України.

Позаяк закон (частини 1-3 статті 6 Кримінального кодексу (далі – КК) України [3]) вимагає, аби кожна винна у вчиненні кримінального правопорушення особа була притягнута до відповідальності та – у разі доведення її вини – піддана покаранню, що є співрозмірним вчиненому, актуалізується потреба забезпечення належної кримінально-правової охорони культурної спадщини.

Від початку збройної агресії проти нашої держави чинний КК України вже змінювали та доповнювали тридцять разів, реагуючи на виклики, що їх обумовили запровадження правового режиму воєнного стану. Проте поряд із дійсно потрібними та корисними новелами має місце прагнення деяких суб'єктів права на законодавчу ініціативу реалізувати вельми сумнівні прагнення, зокрема, і в сфері охорони культурної